

**การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรอย่างยั่งยืน:
กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยในจังหวัดกำแพงเพชร**
**The Development of Sustainable Agriculture Network:
A Case Study of Safety Agricultural Farmers in Kamphaeng Phet Province**

กรรณิกา อุสสาสาร^{1*}, ธวัชณี ลาลิน², อิศราพร กล่อมกล้า³, โอกามา จำเภา⁴,
จันทิมา ก้อนจันทร์เทศ⁵, จำเนียรน้อย สิงห์รักษ์⁶

¹โปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

²โปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

³โปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

⁴โปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

⁵โปรแกรมวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

⁶กลุ่มวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

*E-mail: kanika.ussasarn@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยแบบผสมผสานนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยอย่างยั่งยืนในจังหวัดกำแพงเพชร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกร ผู้นำชุมชน และผู้แทนองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการศึกษาดูงาน การศึกษาพบว่า เกษตรกรที่มีอายุน้อยกว่า 37 ปี และมีระดับการศึกษาสูง มีทัศนคติเชิงบวกต่อสินค้าปลอดภัยและการทำงานแบบมีส่วนร่วมมากกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่น เกษตรกรหญิงมีความรู้เรื่องสินค้าเกษตรปลอดภัยมากกว่าเกษตรกรชาย การยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทำให้คนในชุมชนหันมาทำการเกษตรแบบยั่งยืนทดแทนการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ อันเป็นผลมาจากการเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ทำให้คนในชุมชนเปลี่ยนวิถีคิดและวิถีการผลิตของตนเอง มากไปกว่านั้นคือ คนในชุมชนหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและสวัสดิการ โดยมีการร่วมกลุ่มต่างๆ ขึ้นมา ทั้งกลุ่มที่มีลักษณะไม่เป็นทางการที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันเองของคนในชุมชน และกลุ่มที่ได้รับการจัดตั้งจากหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ทำให้คนในชุมชนได้รับการพัฒนาและการดูแลอย่างทั่วถึง และผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็งก็เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความสำเร็จของงานดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร รวมถึงการจัดการทรัพยากรและสวัสดิการภายในชุมชน โดยผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละทำงานเพื่อส่วนร่วม มีความใฝ่รู้ และเป็นผู้ที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนหมู่บ้านด้วย แนวทางการสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าปลอดภัยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ (1) การเน้นความสำคัญของบริบทของพื้นที่ที่มีความเฉพาะเจาะจง (2) การสนับสนุนการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้มแข็งจากภายในชุมชน และ (3) การประสานความร่วมมือการทำงานเป็นภาคีเครือข่ายแบบ “เบญจภาคี”

คำสำคัญ: การพัฒนา เครือข่าย สินค้าเกษตรปลอดภัย เกษตรกร

Abstract

This mixed methods research is aimed to study the development of sustainable network of safety agricultural farmers in Kamphaeng Phet province. Sample populations are farmers, head of villages, and government officers who are working in corresponding areas. The researchers used survey questionnaire, in-depth interview, focus group discussion, and study visit as data collection tools. The farmers, who aged

less than 37 years old and are higher education level, have more positive attitudes to safety products and to the participatory works than others. On the knowledge of safety agriculture products, the female respondents are higher than the male respondents. The Philosophy of Sufficiency Economic impacted on pattern of agricultural production. The government organizations introduce the farms with a new paradigm of production and they can make the commercial production to be sustainable. And, the villagers, both formal and informal groups, could participate in resource and welfare management processes and they are easily accessible to the developmental processes. Moreover, the leadership skills in agricultural networking and resource and welfare management can be obtained through this process. Those leadership skills are sacrifice, enthusiasm to learn and being role model to others. The important conditions for development of sustainable agriculture networking are (1) emphasizing on the specific contexts of the community, (2) encouraging the development based on strength, positive factors within the community and (3) participatory practice with "Five co-networking".

Keywords: development, network, safety agriculture products, farmers

บทนำ

ในปัจจุบัน สินค้าเกษตรกรรมได้รับการพิจารณาในมิติของความปลอดภัยของสินค้ามากขึ้น ดังจะเห็นจากการที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลก ในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งมีการบังคับใช้ความตกลงด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures) และกำหนดกติกาให้ประเทศต่างๆ ใช้มาตรการด้านมาตรฐานและความปลอดภัยอาหาร ส่งผลทำให้ประเทศไทยได้มีการปรับโครงสร้างองค์กรเพื่อรองรับ โดยในปี พ.ศ. 2540 ได้จัดตั้งสำนักงานมาตรฐานและตรวจสอบสินค้าเกษตร (มอก.) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) และนับตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. 2547 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านอาหารขึ้น อีกทั้งยังเร่งรัดการดำเนินงานอย่างเป็นระบบครบวงจร เพื่อมุ่งสู่การเป็นปีแห่งความปลอดภัยด้านอาหาร (Food safety year) ที่มีนโยบายพัฒนากระบวนการผลิต และการยกระดับคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหารของไทยให้ทัดเทียมมาตรฐานสากลและเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ตลอดจนสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและผลักดันให้ประเทศไทยก้าวสู่การเป็นครัวของโลก (Kitchen of the world) ในขณะเดียวกัน กระแสการบริโภคของผู้บริโภคก็ให้ความสำคัญและตระหนักถึงความปลอดภัยของสินค้าและตระหนักถึงมิติทางสุขภาพเพิ่มมากขึ้น ส่งผลทำให้ผู้ผลิตสินค้าจำเป็นต้องมีการปรับตัวในการผลิตสินค้าที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคตามไปด้วย อันจะทำให้ผู้ผลิตสามารถเพิ่มขีดความสามารถของตนเองในการแข่งขันในตลาดเสรี

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดทางภาคเหนือตอนล่างที่มีศักยภาพในการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย¹ เพราะเป็นจังหวัดที่มีแม่น้ำปิงไหลผ่านทำให้มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีความเหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรม ประกอบกับพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นบริบทและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในหลายชุมชนหมู่บ้านสามารถผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยเพื่อนำไปจำหน่ายแก่ผู้บริโภคภายในจังหวัดกำแพงเพชรได้ แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเกษตรกรจะสามารถผลิตและจำหน่ายสินค้าได้ แต่ก็พวกเขามักประสบปัญหาหลายประการในห่วงโซ่สินค้า ทั้งการผลิตสินค้าที่เกษตรกรยังขาดความรู้และนวัตกรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพของสินค้าเกษตรปลอดภัย ในขณะเดียวกันการกระจายสินค้าของเกษตรกรก็ยังจำกัดอยู่ในเฉพาะบางพื้นที่และการขาดแหล่งวางจำหน่ายสินค้าที่เข้าถึงผู้บริโภค ส่วนใหญ่เกษตรกรมักจะต้องเป็นผู้ขนส่งนำสินค้าที่ผลิตจากพื้นที่ไปวางจำหน่ายเอง เช่น หน้าโรงพยาบาลประจำอำเภอ ร้านค้าภายในโรงพยาบาลจังหวัดกำแพงเพชร จึงส่งผลทำให้เกษตรกรขาดแรงจูงใจและไม่ประสบความสำเร็จในการผลิตสินค้าเกษตร

¹ ในการวิจัยนี้ สินค้าเกษตรปลอดภัย หมายถึง สินค้าเกษตรกรรมที่มีกระบวนการการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตราย และเป็นสินค้าที่ผลิตโดยคำนึงถึงมิติสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค มิตินิเวศวิทยา มิติความเป็นธรรม และมิติการเอาใจใส่ดูแล

ปลอดภัยเท่าที่ควร นอกจากนี้ เกษตรกรยังขาดความร่วมมือในการสร้างเครือข่ายการทำงานของเกษตรกรที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

งานวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยต้องการศึกษาการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าปลอดภัยอย่างยั่งยืนในจังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสร้างเครือข่ายแบบเบญจภาคีเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ดังนี้

แนวคิดการมีส่วนร่วม

นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมา การพัฒนาประเทศได้ให้ความสำคัญกับประชาชนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อลดปัญหาความยากจนในชนบท ลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประชาชน ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนเป็นยุทธวิธีสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมของสังคม โดยประชาชนที่เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความรู้ ความคิด ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของตนต่อกิจกรรมนั้นๆ ในการแสดงความคิดเห็นตัดสินใจ กำหนดนโยบาย กำหนดวิธีการดำเนินนโยบาย กำหนดเป้าหมายและแผนงาน ดำเนินการในกระบวนการจัดการและร่วมหนุนช่วยทรัพยากรบริหาร (แสวง รัตนมงคลมาศ, 2543:14) การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง โดยจะต้อง (1) เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึกในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนอยู่ (2) ร่วมคิดด้วยกันว่าจะอะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน มีสาเหตุอย่างไรและจะจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเป้าหมายอย่างไร และควรที่จะจัดการปัญหาใดก่อนหลัง (3) ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานว่าจะจัดกิจกรรมหรือโครงการอะไร จะแบ่งงานกันอย่างไร ใช้งบประมาณมากน้อยเพียงใด จะจัดหางบประมาณมาจากที่ใด และใครจะเป็นผู้ดูแลรักษา (4) ร่วมดำเนินงาน ประชาชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังความรู้ความสามารถของตนเอง (5) ร่วมกันติดตามประเมินผล ตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถึงปัญหาอุปสรรคและร่วมกันในการหาทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าวสามารถลุล่วงตามเป้าหมาย (6) ร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้วย่อมที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งอาจไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในรูปของเงิน วัสดุสิ่งของ แต่อาจเป็นความสุขสบาย ความพอใจในสภาพของความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้ (อรทัย ก๊กผล, 2552)

แนวคิดการสร้างเครือข่ายแบบเบญจภาคี

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา แนวคิดเรื่องเครือข่ายได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในแวดวงงานพัฒนาและภาคธุรกิจ สืบเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญ คือ ภาวะการแข่งขันแบบใหม่ (new competition) ในยุคการค้าเสรี ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสารที่ทำให้องค์กรต่างๆ ต้องปรับตัวและปฏิสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ ให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และความก้าวหน้าทางวิชาการที่ทำให้เกิดเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในลักษณะที่เป็นเครือข่าย ทั้งภายในองค์กรเองและในความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก (เสรี พงศ์พิศ, 2548: 33-34)

เครือข่ายทางสังคม (Social Network) หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Pattern of Social Relationship) ของปัจเจกบุคคล (Individual) กลุ่ม (Group) และองค์กร (Organization) ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย ตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน (ภัทรภร พลพนาธรรม และ ประมาภรณ์ สุกใส, 2554: 12)

คำว่า “เครือข่าย” (network) ในงานพัฒนาเพื่อชุมชนและสังคม หมายถึง การรวมตัวของบุคคลหรือกลุ่ม/องค์กรที่มีความแนวความคิด เป้าหมาย วิธีการทำงาน และมีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งส่วนตัวและการทำงาน มีการเคลื่อนไหวกิจกรรมทางสังคมหรือสาธารณะร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน เป็นการพัฒนาความรู้ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น หรือร่วมกันให้เกิดพลัง มีอำนาจต่อรองนำไปสู่ความยุติธรรมของสังคมและร่วมกันทำให้บรรลุตามเป้าหมายของเครือข่าย (สัมพันธ์ เตชะอภิก และคณะ, 2548)

การสร้างความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อทำให้เกิดการทำงานในรูปแบบเครือข่ายแบบเบญจภาคีนั้นมีความสำคัญต่อ
งานพัฒนาเพื่อชุมชนและสังคมจากทุกภาคส่วน ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) ชุมชน ได้แก่ องค์กรประชาชน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา อาสาสมัครและประชาชนทั่วไป
- 2) รัฐ ได้แก่ รัฐบาลและหน่วยงานของทางราชการ
- 3) นักวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการต่างๆ
- 4) องค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิ สมาคม องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สื่อมวลชน
ตลอดจนชมรมและกลุ่มต่างๆ
- 5) องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัทห้างร้านและนักธุรกิจ

ดังนั้น การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยอย่างยั่งยืนในจังหวัดกำแพงเพชรมีความจำเป็นที่
ต้องผสมผสานทั้งการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายการทำงาน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีความยั่งยืนต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าปลอดภัยอย่างยั่งยืนในจังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิจัยในพื้นที่ 3
หมู่บ้าน ได้แก่ (1) บ้านศรีวิไล ตำบลมหาชัย อำเภอไทรงาม (2) บ้านวังตะแบกงาม ตำบลวังตะแบก อำเภอพรานกระต่าย และ
(3) บ้านเกาะหมู ตำบลคลองขลุง อำเภอคลองขลุง

คณะผู้วิจัยมีใช้วิธีการดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสำรวจข้อมูลเกษตรกรจำนวน 320 ชุด กับเกษตรกรทุกคน
ในพื้นที่การศึกษา แบ่งตามหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านศรีวิไล 71 คน บ้านวังตะแบกงาม 216 คน และบ้านเกาะหมู 33 คน เพื่อให้
ทราบถึงข้อมูลของเกษตรกร ประกอบด้วย ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์/การรับรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้า
เกษตรปลอดภัย รวมถึงทัศนคติที่มีต่อสินค้าเกษตรปลอดภัย และทัศนคติที่มีต่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วม และความรู้เกี่ยวกับ
สินค้าเกษตรปลอดภัย

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับเกษตรกรและผู้นำชุมชน เพื่อให้
ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ทั้งด้านการประกอบอาชีพ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมถึง
กลุ่ม/เครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยมีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกกับผู้แทนเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องจำนวน
4 คน ได้แก่ ผู้แทนเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร เกษตรตำบลมหาชัย เกษตรตำบลวังตะแบก เกษตรตำบลคลองขลุง ทำให้ทราบ
ถึงข้อมูลนโยบายและแผนการดำเนินงานส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังจัดการสนทนากลุ่มร่วมผู้นำชุมชนและเกษตรกรทั้ง 3 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 10-12 คน เพื่อร่วมกัน
วิเคราะห์ชุมชน และจัดให้มีการศึกษาดูงานของผู้ชุมชนและเกษตรกรจำนวน 20 คน ณ มูลนิธิเกษตรกรมยั่งยืน (ประเทศไทย)
ตำบลแม่ทา อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเกษตรกรและผู้นำชุมชนสามารถนำเอา
ข้อมูลและองค์ความรู้ที่ได้มาใช้ในการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยในพื้นที่ของตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

(1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ นำข้อมูลจากแบบสำรวจข้อมูลเกษตรกรมาลงรหัส (Code) และนำมาประมวลผล
โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ทดสอบค่าสถิติ โดยสถิติที่ใช้มี 2 แบบ คือ (1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive
statistics) เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของประชากร ประสบการณ์/การรับรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย ทัศนคติที่มี

ต่อสินค้าเกษตรปลอดภัยและทัศนคติที่มีต่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วม รวมถึงความรู้เกี่ยวกับสินค้าเกษตรปลอดภัย (2) การทดสอบด้วยค่าสถิติ Mean และ t-Test และ F-test เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทั่วไปของประชากรกับทัศนคติที่มีต่อสินค้าเกษตรปลอดภัย ทัศนคติที่มีต่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วม และความรู้เกี่ยวกับสินค้าเกษตรปลอดภัย

(2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยใช้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการศึกษาดูงาน ร่วมกับผู้ชุมชนและเกษตรกร โดยใช้กรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสร้างเครือข่ายแบบเบญจภาคี

ผลการวิจัย

การศึกษาวินิจฉัยครั้งนี้ พบว่า ประชากรที่เป็นเกษตรกรในพื้นที่ศึกษาวินิจฉัย 3 หมู่บ้าน จำนวนทั้งสิ้น 320 คน แบ่งเป็นเพศชาย ร้อยละ 57.50 และเพศหญิง ร้อยละ 42.50 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 38-59 ปี (ร้อยละ 65.00) มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 82.50) มีสถานภาพสมรส คือ แต่งงานและอยู่ด้วยกัน (ร้อยละ 84.70) เกษตรกรทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ คราวเรือนเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 13,044 บาทต่อเดือน มีรายจ่ายเฉลี่ย 8,824 บาทต่อเดือน ในรอบปีที่ผ่านมา (2558) เกษตรกรมีรายได้จากการทำเกษตรกรรมเฉลี่ย 146,235 บาทต่อครัวเรือน โดยมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 70,876 บาทต่อครัวเรือน และครัวเรือนของเกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 222,850 บาทต่อครัวเรือน

ข้อมูลด้านการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย พบว่า ในจำนวนประชากรทั้งหมด สามารถแบ่งเป็นเกษตรกรที่ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย ร้อยละ 77.5 และเป็นเกษตรกรที่ไม่ได้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย ร้อยละ 22.5 เกษตรกรที่ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยมีประสบการณ์ผลิตสินค้าเกษตรเฉลี่ย 8.68 ปี เกษตรกรร้อยละ 69.1 เป็นสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าปลอดภัย ส่วนอีกร้อยละ 30.9 ไม่ได้เป็นสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย เหตุผลที่เกษตรกรตัดสินใจผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยมากที่สุดคือ เพื่อน/คนรู้จักแนะนำ คิดเป็นร้อยละ 31.5 รองลงมาคือ ต้องการให้ผู้บริโภคได้บริโภคสินค้าที่ปลอดภัย, เป็นห่วงสุขภาพตนเอง และได้ราคาดี คิดเป็นร้อยละ 26.6, 25.0 และ 21.9 ตามลำดับ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 82.8 เคยรับรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย โดยเกษตรกรรับรู้ข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้นำชุมชน/คนในชุมชน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.6 รองลงมาคือ การอบรมของหน่วยงานต่างๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้, เกษตรจังหวัด ร้อยละ 30.9 และสื่อสาธารณะต่างๆ ร้อยละ 17.4

ข้อมูลด้านทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย พบว่า เกษตรกรทั้งเพศหญิงและเพศชายมีทัศนคติต่อการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยไม่แตกต่างกัน ในกลุ่มเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 0-37 ปี มีทัศนคติเชิงบวกต่อการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยมากกว่ากลุ่มเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 38-59 ปี และกลุ่มเกษตรกรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ส่วนเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีทัศนคติเชิงบวกต่อสินค้าเกษตรปลอดภัยมากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่ำ

ข้อมูลด้านทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วม พบว่า เกษตรกรทั้งเพศหญิงและเพศชายมีทัศนคติต่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน ในกลุ่มเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 0-37 ปี มีทัศนคติเชิงบวกต่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 38-59 ปี และกลุ่มเกษตรกรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ส่วนเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีทัศนคติเชิงบวกต่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วมมากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่ำ

ข้อมูลด้านความรู้ของเกษตรกรเรื่องสินค้าเกษตรปลอดภัย พบว่า เพศหญิงมีความรู้เรื่องสินค้าเกษตรปลอดภัยมากกว่าเพศชาย เกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 0-37 ปี มีความรู้เรื่องสินค้าเกษตรปลอดภัยมากกว่าเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 38-59 ปี และอายุ 60 ปีขึ้นไป และเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูงมีความรู้เรื่องสินค้าเกษตรปลอดภัยมากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่ำ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการศึกษาดูงาน ร่วมกับเกษตรกรและผู้นำชุมชน พบว่า จังหวัดกำแพงเพชรมีความหลากหลายทางชีวภาพที่มีฐานจากการตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เหมาะสม กล่าวคือ มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งมีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำปิง ทำให้เอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม คนในชุมชนหมู่บ้านที่ทำการศึกษาวินิจฉัยจึงสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ในการผลิตได้อย่างเต็มที่ ที่สำคัญคือ ทำให้ชุมชนหมู่บ้านมีความหลากหลายของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือนและเป็น

ฐานการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สำคัญของคนในชุมชน ผสมกับพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของผู้คนจากทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้ได้สะท้อนอยู่ในวิถีการดำรงชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชุมชน

ภาพ 1 การสนทนากลุ่มระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล ณ หมู่บ้านศรีวิไล ตำบลมหาชัย อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร

ภาพ 2 การศึกษาดูงาน ณ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาวิจัยยังพบว่า เกษตรกรในหมู่บ้านที่ทำการศึกษามีความยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ทำให้พวกเขาเปลี่ยนวิธีคิดและวิถีการผลิตของตนเอง โดยหันมาทำการเกษตรแบบยั่งยืนทดแทนการปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้น ประกอบกับคนในชุมชนหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและสวัสดิการ โดยมีการร่วมกลุ่มต่างๆ ขึ้นมา ทั้งกลุ่มที่มีลักษณะไม่เป็นทางการที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันเองของคนในชุมชน เช่น กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ และกลุ่มที่ได้รับการจัดตั้งจากหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ เช่น กลุ่มสตรี ส่งผลทำให้ชุมชนหมู่บ้านมีความเข้มแข็ง คนในชุมชนได้รับการพัฒนาและการดูแลอย่างทั่วถึง มากไปกว่านั้น คือ ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง ทำให้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีความเสียสละทำงานเพื่อส่วนร่วม เช่น การเสียสละพื้นที่ของตนเองเพื่อจัดสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นศูนย์รับซื้อสินค้าของเกษตรกรที่อยู่ในกลุ่ม อีกทั้งยังเป็นผู้มีความใฝ่รู้ เช่น เข้าร่วมการฝึกอบรมความรู้เรื่องการผลิตและนำมาถ่ายทอดให้กับเกษตรกรคนอื่น รวมถึงยังเป็นผู้ที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนหมู่บ้านด้วย ซึ่งจุดแข็งที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้านนี้เองที่สามารถนำไปใช้กำหนดเป็นเงื่อนไขในการสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยได้ต่อไป

นอกจากนี้ การประสานความร่วมมือจากองค์กร/หน่วยงานต่างๆ อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยที่มีสำคัญอีกประการหนึ่งต่อการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ เกษตรกรมีความต้องการพัฒนาศักยภาพในด้านการผลิต การจำหน่ายและการกระจายสินค้า ซึ่งหากพวกเขาได้รับการสนับสนุน/ส่งเสริมก็จะทำให้สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพได้ดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของเกษตรกรเห็นว่า ในการทำงานร่วมกันเป็นภาคีเครือข่ายแบบ “เบญจภาคี” นั้นจำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ความจริงใจ” และ “ทำงานเหมือนเป็นคนคนเดียวกัน” มิใช่เป็นการแสวงประโยชน์หรือมุ่งสร้างผลงานของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ของเกษตรกรเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ยังต้องสร้างพื้นที่ให้องค์กร/หน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามารับฟังและวิเคราะห์ปัญหา ระดมความคิดเห็น และวางแผนการทำงานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการทำงานจำเป็นจะต้องร่วมกันทำให้เกิดผลเชิงประจักษ์อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายเบญจภาคีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

(1) ชุมชน ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย คนในชุมชน และผู้นำชุมชน ต้องมีบทบาทสำคัญในการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยอย่างยั่งยืน โดยอาศัยการให้ความรู้ด้านการผลิตที่ถูกต้องและสร้างทัศนคติที่ดีทั้งต่อการมีส่วนร่วมและต่อสินค้าเกษตรปลอดภัย

(2) รัฐ ได้แก่ รัฐบาลและหน่วยงานของทางราชการ ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร, สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกำแพงเพชร, สำนักงานประมงจังหวัดกำแพงเพชร, องค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชร, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ ต้องเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการทำงานของเกษตรกรอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

(3) นักวิชาการ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยจากมหาวิทยาลัยและหน่วยงานด้านการศึกษาต่างๆ ในจังหวัดกำแพงเพชร เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร การศึกษานอกโรงเรียน วิทยาลัยการเกษตร มีบทบาทในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และนวัตกรรมให้เกษตรกร และการเป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ซึ่งจะสามารถทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาศักยภาพในการผลิตสินค้าของตนเองได้

(4) องค์กรเอกชน ได้แก่ องค์กรพัฒนาที่ทำงานส่งเสริมหรือสนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย องค์กรที่ทำงานด้านสื่อ เช่น สื่อวิทยุหรือโทรทัศน์ท้องถิ่น รวมถึงการใช้สื่อออนไลน์ มีบทบาทช่วยสนับสนุนเรื่องการประชาสัมพันธ์เรื่องการผลิต การจำหน่ายและกระจายสินค้า รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับการบริโภคสินค้าเกษตรปลอดภัย เพื่อให้เกิดการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าเกษตรปลอดภัยในกลุ่มผู้บริโภคและประชาชนทั่วไป

(5) องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัทหรือร้านค้า มีบทบาทในการเป็นแหล่งรับซื้อหรือเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัยทั้งภายในชุมชน ภายในจังหวัด และในจังหวัดอื่นๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรผลิตสินค้า อีกทั้งยังทำให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงสินค้าของเกษตรกรได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัยสามารถนำมาวิเคราะห์ถึงการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีประเด็นในการพิจารณา ได้แก่

ประการแรก เกษตรกรสามารถใช้ความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นต้นทุนสำคัญในการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทำให้สินค้าที่เกษตรกรผลิตมีความหลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของตลาด สอดคล้องกับการศึกษาของกุศล ทองงาม และคณะ (2553) ที่เสนอว่าหากเกษตรกรมีการผสมผสานพืชผักพื้นบ้านบางชนิดที่มีศักยภาพสูงปลูกร่วมกับพืชผักเศรษฐกิจในระบบการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมีเป็นการสร้างความหลากหลายในระบบการผลิตเกื้อกูลในด้านสภาพแวดล้อม และที่สำคัญยังเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างโอกาสทางการตลาดให้กับเกษตรกรด้วย

ประการที่สอง กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต้องเริ่มจากความตระหนักต่อการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยของคนในชุมชน เพราะการมีความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรต่อการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยส่งผลต่อพฤติกรรมการผลิตของเกษตรกร ทั้งนี้ ในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกรนั้น จะต้องมีการเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เพื่อทำให้คนในชุมชนเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง อันจะนำไปสู่การตระหนักถึงสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ในขณะเดียวกัน คนในชุมชนก็จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมด้านความรู้และนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการและพัฒนากระบวนการผลิตของเกษตรกร โดยเน้นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน สอดคล้องกับการศึกษาของยุทธ ศรีเกี่ยวฝัน และคณะ (2555) และวารารณ ปัญญาวดี (2551) ที่เสนอว่า การส่งเสริมความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรมีผลต่อความรู้ความเข้าใจของเกษตรกร และยังสอดคล้องกับการศึกษาของพิรัชย์ กุลชัย และปัญญา หมั่นเก็บ (2547) ที่เสนอว่า ความตระหนักถึงปัญหาของเกษตรกร จะนำไปสู่การปรับกระบวนการทัศน์ของเกษตรกรให้มีความเชื่อมั่นในการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย

ประการที่สาม การพัฒนาเครือข่ายที่มีความยั่งยืนนั้นต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้มีการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายแบบ “เบญจภาคี” ซึ่งประกอบด้วย ชุมชน รัฐ นักวิชาการ องค์กรเอกชน และองค์กรธุรกิจ โดยมีการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของพิรัชย์ กุลชัย และปัญญา หมั่นเก็บ (2547) และการศึกษาของสุจิตรา สินธนาภรณ์ (2541) ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการประสานความร่วมมือเป็นองค์กรเครือข่าย นอกจากนี้ การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายยังต้องอาศัยการสร้างพลังของเยาวชนเพื่อสืบทอดและต่อยอดการทำงานของเครือข่ายเพื่อให้เครือข่ายมีความยั่งยืนด้วย

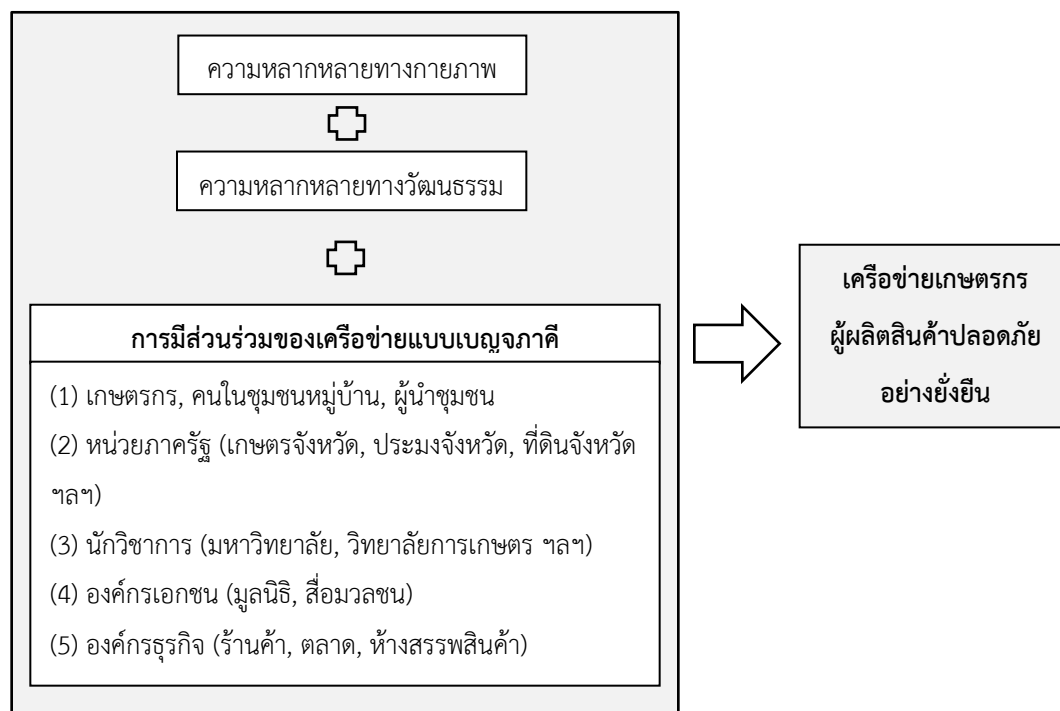
ประการสุดท้าย นอกจากการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรที่มีความยั่งยืนแล้ว ยังมีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยควบคู่กันไปด้วย โดยทำให้สินค้าของเกษตรกรเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งในมิติของคุณภาพสินค้าและราคาสินค้ามากขึ้น เช่น การมีใบรับรองมาตรฐานสินค้า ทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจในการผลิตและสามารถวางแผนการผลิตสินค้าให้มีความสอดคล้องกับปริมาณที่ตลาดต้องการได้ รวมถึงการสร้างพื้นที่จำหน่ายสินค้าทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด ซึ่งทำให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงสินค้าของเกษตรกรได้ง่าย สอดคล้องกับการศึกษาของสุทธิศักดิ์ แก้วแกมจันทร์ และคณะ (2555) และวารารณ ปัญญาวดี (2551) ที่เสนอว่า ต้องมีการพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยควบคู่กับการส่งเสริมการผลิตสินค้าของเกษตรกรด้วยจึงจะทำให้เครือข่ายของเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าปลอดภัยมีความยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยอย่างยั่งยืน สามารถทำได้โดยการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำให้คนในชุมชนหมู่บ้านร่วมกันคิดวิเคราะห์ศักยภาพที่พวกเขามีอยู่ โดยเน้นการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ภายในชุมชนร่วมกัน ประกอบกับการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในเรื่องการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกรจากการผลิตเชิงพาณิชย์ไปสู่การผลิตแบบยั่งยืนมากขึ้น โดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน และที่สำคัญคือ การสนับสนุนการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

แบบ “เบญจภาคี” ซึ่งประกอบด้วย ชุมชน รัฐ นักวิชาการ องค์กรเอกชน และองค์กรธุรกิจ บนพื้นฐานของ “ความจริงใจต่อกัน” และ “การทำงานเสมือนเป็นคนคนเดียวกัน” เพื่อให้เกิดกระบวนการการทำงานร่วมกันอย่างยั่งยืน

ภาพ 3 การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรทำการศึกษาในมุมมองของเศรษฐศาสตร์ด้วย เพื่อช่วยวิเคราะห์ในเรื่องต้นทุนการผลิตและประสิทธิภาพผลตอบแทน รวมถึงการวิเคราะห์โอกาสและความสามารถในการกระจายสินค้าเกษตรปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชรที่ให้การสนับสนุนแหล่งทุนและการให้คำปรึกษาในการทำวิจัย ขอขอบคุณเกษตรกร ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน รวมถึงผู้แทนองค์กรหน่วยงานภาครัฐที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าปลอดภัยในจังหวัดกำแพงเพชร และขอบคุณคณะผู้วิจัยและนักศึกษาในโปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่มีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

กุศล ทองงาม และคณะ. (2553). “ผลเชิงเศรษฐกิจของการผสมผสานผักพื้นบ้านและผักเศรษฐกิจในระบบการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช: กรณีศึกษากลุ่มแม่วาง อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่”. ประชุมสัมมนาวิชาการ ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 6 ระบบเกษตรเพื่อความสมดุลของชีวิตและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์และกรมวิชาการเกษตร ณ โรงแรมเจบี หาดใหญ่, วันที่ 16-18 สิงหาคม 2553.

- พิรัชย์ กุลชัย และปัญญา หมั่นเก็บ. (2547). “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เกษตรกรยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย **ภูมินิเวศน์ฉะเชิงเทรา**”. รายงานการสัมมนาาระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 3 วันที่ 9-11 พฤศจิกายน 2547 ณ โรงแรมปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่. หน้า 207-216.
- ภัทรภร พลพนาธรรม และ ประมาภรณ์ สุกใส. (2554). รายงานการวิจัยเรื่อง **เครือข่ายทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ยงยุทธ ศรีเกี่ยวฝัน และคณะ. (2555). การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์และการบริหารจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสานของ **เกษตรกรในอำเภอสนทวาย จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วารภรณ์ ปัญญาวดี. (2551). ‘การขับเคลื่อนสู่วิถีเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ: กรณีการปลูกพืชผัก’, ใน **วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์**. 26(1): 109-127.
- สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. (2548). **ศัพท์พัฒนาเพื่อชุมชนและสังคม**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุจิตรา สีนธนาภรณ์. (2541). การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนโดยรวมต้นทุนสุขภาพจากการใช้สารป้องกันและกำจัด **ศัตรูพืชของการทำวนเกษตรและเกษตรกระแสหลัก: กรณีศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา**. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุทธิศักดิ์ แก้วแกมจันทร์ และคณะ. (2555). การพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืนเพื่อการพึ่งพาตนเองตาม **หลักเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านทัพไทย ตำบลหมอ อำเภอประสาธน์ จังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). **วัฒนธรรมองค์การของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้นชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- แสวง รัตนมงคลมาศ. (2543). การระดมมวลชนและการมีส่วนร่วมของมวลชน การจัดตั้งองค์การการนำและการตัดสินใจ **ทางสังคม**. เอกสารประกอบการสอนวิชา พค.705 คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อรทัย กักผล. (2552). **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์.